

Наталка Пазюра

молодший науковий співробітник,
відділ української історіографії,
Інститут історії України НАН України (Київ, Україна),
n_novohatnya@ukr.net,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0366-9706>

ПОСТАТЬ ВАСИЛЯ ГОРЛЕНКА У КОНТЕКСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАРОГО УКРАЇНСЬКОГО КОНСЕРВАТИЗМУ

У статті проаналізовано постать відомого етнографа та фольклориста, публіциста та літературного критика Василя Петровича Горленка (1853–1907) у контексті досліджень, присвячених історії старого українського консерватизму. З'ясовано, що в більшості праць на цю тему прізвище В. Горленка зустрічається як приклад культурного консерватизму, який надавав великого значення збереженню культурної спадщини. Утім такий контекст недостатньо розкриває індивідуальні особливості консервативного світогляду В. Горленка, зокрема його уявлення про традицію, політику, оцінку сучасних йому подій, бачення майбутнього тощо. Дослідження цих аспектів дозволить всебічно висвітлити індивідуальні практики консерватизму, а також дати аргументи для ширших теоретичних узагальнень. Попередній аналіз життєпису В. Горленка та його епістолярних матеріалів дозволив виокремити аспекти для подальших ґрунтовних досліджень.

Ключові слова: В. Горленко, старий український консерватизм, історіографія, традиція, культурництво, аполітичність.

Ім'я Василя Петровича Горленка (1853–1907) – мистецтвознавця, фольклориста, публіциста і літературного критика – відоме дослідникам, чії наукові інтереси зосереджені на історії України другої половини ХІХ – початку ХХ ст., зокрема її культурному та інтелектуальному житті. І хоча бібліографія праць про цю непересічну особистість не вражає кількістю позицій (що цілком незаслужено), утім демонструє інтерес до неї з огляду на участь у всіх тих процесах, які ми об'єднуємо поняттям *українське національне відродження*.

Увагу дослідників привертала й привертає активна етнографічна робота В. Горленка, зокрема його дослідження кобзарства та збирання народних дум і пісень, співпраця з журналом “Киевская старина”, де вчений опублікував більше сотні статей та заміток на теми українського живопису, історії та літератури, популяризація ним творів Шевченка та ін.¹ Не лишилося поза увагою соціокультурне середовище й творчі контакти В. Горленка, що стало темою кількох студій². Варто згадати й зацікавлення епістолярною спадщиною Горленка, публікація якої розпочалася ще наприкінці 1920-х років виданням комплексу його листів до П. Мартиновича, Панаса Мирного, А. Степовича, М. Стороженка, і яка з перервами триває донині³.

---

¹ *Грушевська К.* З етнографічної праці 1880-х років (До листування П. Мартиновича і В. Горленка) // Науковий збірник за рік 1929. Записки Історичної секції Всеукраїнської академії наук. Т. XXXII. Харків: Державне видавництво України, 1929. С. 136–201; *Забіяка І.* Василь Горленко і журнал “Киевская старина” // Український археографічний щорічник. Київ, 1999. Вип. 3/4. С. 650–660; *Козар Л.* Фольклористично-етнографічна діяльність Василя Горленка // Народна творчість та етнографія. Київ, 2007. № 3. С. 70–81; *Її ж.* Постать Василя Горленка в історико-культурному житті України кінця XIX – початку XX століть // Матеріали до української етнології. 2007. Вип. 6. С. 210–216.

² *Борщак І.* Василь Кричевський і Василь Горленко // Україна. Париж, 1952. № 8. С. 682–683; *Забіяка І.* У чеканні спадкоємців: Про взаємини між В. Горленком і Кулішами // Вітчизна. 1991. № 8. С. 193–194; *Її ж.* Василь Горленко і Скоропадські. Кілька штрихів до проблеми взаємостосунків між українськими дворянськими родами // Сіверянський літопис. 1997. Вип. 3. С. 67–72; *Пазюра Н.* “...З того часу ми зробилися щирими товаришами...”: кілька штрихів до історії взаємин Миколи Стороженка та Василя Горленка // Історіографічні дослідження в Україні. Київ, 2014. Вип. 24. С. 169–183.

³ *Грушевська К.* З етнографічної праці 1880-х років (До листування П. Мартиновича і В. Горленка). С. 153–201; *Рудинська Є.* Листи Василя Горленка до Панаса Мирного. Київ, 1928. 104 с.; *Степович А.* З листування В. П. Горленка // Записки історично-філологічного відділу ВУАН. Київ, 1929. Т. XXIII. С. 268–270; *Оглоблин О.* З невиданих листів Василя Горленка до Миколи Стороженка (1893–1905) // Україна

З-поміж інших тем ім'я В. Горленка зустрічається і в дослідженнях з історії старого (раннього/домодерного) українського консерватизму, зокрема періоду другої половини ХІХ – початку ХХ ст., що характеризується актуалізацією традицій українського державництва завдяки розгортанню земської, громадської, культурно-наукової та мистецької діяльності⁴. То ж спробуємо з'ясувати, як представлено постать В. Горленка у контексті цих досліджень.

Насамперед зазначимо, що чи не першим зарахував В. Горленка до діячів консервативного напрямку відомий історик Олександр Оглоблин. Як автор передмови до публікації вибірки листів Горленка до Миколи Стороженка він зазначив, що ці обидва прізвища є невід'ємними у вивченні генези новітнього українського консерватизму⁵. Характеризуючи Горленка як св-

---

(Париж). 1952. № 7. С. 556–569; № 8. С. 658–676; *Забіяка І.* Епістолярна спадщина Василя Горленка / 2-е вид., доповн. і переробл. Київ, 2013. 400 с.; *Горленко В.* Українська старовина. Вибрані есе та листи / упоряд., вступ. ст., прим.: В. О. Шевчук; пер. з рос. В. О. Шевчук, І. М. Забіяка, М. Д. Полонський. Київ, Ніжин, 2019. 575 с.

⁴ *Лисяк-Рудницький І.* Консерватизм // Енциклопедія українознавства: словникова частина. Париж–Нью-Йорк, 1959. Т. 3. С. 1108–1110; *Його ж.* Між історією і політикою. Мюнхен: Сучасність, 1973. С. 134; *Його ж.* Історичні есе: в 2 т. Київ, 1994. Т. 2. С. 125; *Потульницький В.* Історія української політології (концепції державності в українській зарубіжній історико-політичній думці). Київ, 1992. С. 108; *Його ж.* Український консерватизм як ідеологічна і соціально-політична передумова становлення другого українського гетьманату: основні напрямки і концепції (1789–1914) // Український консерватизм і гетьманський рух: історія, ідеологія, політика / Відп. ред. Ю. Терещенко. Вісник Київського державного лінгвістичного університету. Серія. Історія, економіка, філософія. Київ, 2000. Вип. 4. С. 98–99; *Ситник О. І.* Консерватизм: генеза ідей. Луцьк, 2000. С. 42; *Коришук Р. М.* Особливості національної ідеї в політичних концепціях українського та російського консерватизму: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.01 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2005. Арк. 65 та ін.

⁵ *Оглоблин О.* З невиданих листів Василя Горленка до Миколи Стороженка (1893–1905). № 7. С. 556.

ропейця з українською душею, визначного українського літератора і критика, глибокого і тонкого знавця старовини і мистецтва, учений разом із тим зарахував його до епігонів та ідеологів “вмираючого малоросійського дворянства”, які поєднували щиру відданість українській справі з лояльністю до імперії.

Утім таке означення Горленка, доповнене епітетом “старовір-супротивник нового українства”⁶, не слід розцінювати як критику чи засудження. Це свідчить про складність питання вибору / самовизначення, підсиленого переплетенням соціальних та національних протиріч, який постав перед українським дворянством на початку ХХ ст., і який, враховуючи зовнішні антагонізми та внутрішні конфлікти, на користь українства зробити вдалося не всім. Чи не тому О. Оглоблин зазначав, що В. Горленко “не міг бути ні на боці грядучої української революції, ні, тим більше, з тими, хто намагався знов загнати його улюблену батьківщину до російської в’язниці народів”⁷.

Водночас О. Оглоблин наголошував на заслугах В. Горленка, значенні його численних творів з історії української літератури та її зв’язків із західноєвропейським, зокрема французьким, культурним світом. Відтак зі статті О. Оглоблина можна зробити висновок, що консервативний світогляд В. Горленка найповніше проявився в його широкій культурній роботі, метою якої було показати самотність української культури та створити основи для її повноцінного розвитку до того часу, “поки це недолadne сполучення, зване Росією, не розпадеться на свої природні частини”⁸.

Слідом за О. Оглоблином до історії українського консерватизму звертався історик та політолог І. Лисяк-Рудницький. У статті до “Енциклопедії українознавства” він визначав український консерватизм другої половини ХІХ ст. як духовну настанову суспільства, що відіграв визначну роль і виявився у збереженні мови, віри і традиційних основ життя, а отже –

---

⁶ Там само. С. 557.

⁷ Там само.

⁸ Там само. С. 562 (з листа від 24 березня 1894 р.).

актуалізував українську національну індивідуальність в умовах бездержавності⁹. Представниками української консервативної думки другої половини ХІХ ст. – початку ХХ ст. вчений назвав Ф. Уманця, П. Дорошенка, братів А. і М. Стороженків та В. Горленка. Цікаво, що цей перелік можна зустріти чи не в кожному дослідженні на цю тему.

В історіографії українського консерватизму, зокрема його раннього періоду, найбільш ґрунтовними є праці В. Потульницького¹⁰. У них досліджено генезу цієї суспільно-політичної течії у контексті історико-політичних аспектів формування української еліти, яка була носієм державницьких традицій. З-поміж іншого дослідник акцентував на діяльності земств, які об'єднували українське шляхетство і були по суті єдиною можливою платформою для політичної активності¹¹. В. Потульницький схарактеризував земства як осередки плекання консервативних традицій і на прикладі кількох родів показав тяглість територіальної та соціальної ідентифікації української провідної верстви. У цьому зв'язку згадано й про рід Горленків, який походив від прилуцького полковника Лазаря Горленка, мав у своїй генеалогії кілька знакових постатей, з-поміж них – і Василя Горленка – письменника, співробітника “Киевской старины”, літературного критика, мистецтвознавця та автора статей на етнографічну та історичну тематику¹².

Отже, як бачимо, ім'я Василя Горленка фігурує в дослідженнях з історії старого українського консерватизму в контексті культурної, земської та громадської діяльності інтелігенції, яка стала основою для формування нового українства та подальших державотворчих процесів. Утім цей контекст має вигляд дещо

---

⁹ *Лисяк-Рудницький І.* Консерватизм. С. 1108.

¹⁰ *Пазюра Н.* До історіографії старого українського консерватизму // Історіографічні дослідження в Україні. Київ, 2018. Вип. 29. С. 217–220.

¹¹ *Потульницький В.* Український консерватизм як ідеологічна і соціально-політична передумова становлення другого українського гетьманату: основні напрямки і концепції (1789–1914). С. 94–100.

¹² Там само. С. 99.

спрощеного узагальнення і недостатньо розкриває індивідуальні особливості консервативного світогляду В. Горленка. На наше переконання, це може стати предметом не одного ґрунтовного дослідження, які дозволять не лише всебічно висвітлити означену тему, а й дати аргументи для ширших теоретичних узагальнень.

Вочевидь, досліджуючи індивідуальні практики консервативного мислення В. Горленка, не достатньо говорити лише про перелік його незаперечних заслуг на культурній ниві українства. Варто розширювати дослідницький простір, звертаючи увагу на такі аспекти, як особисті цінності, світогляд, оточення, уявлення про традицію, політику, оцінку сучасних подій, бачення майбутнього тощо.

У житті і творчості В. Горленка – нащадка відомого козацько-старшинського роду, вихованця Сорбони, “європеєця цілою своєю культурою” – українська складова світогляду була переважаючою і проявилася в глибокому знанні й пошануванні рідної старовини і мистецтва, його дослідженні та популяризації, вболіванні за українську справу. Він чітко відмежував український “рідний Південь” від “недоладної й огидної Москви”, від Петербурга – “ненависної болотної столиці”, від якої віяло холодом і смутком, і до останнього відмовлявся від служби в ньому, зазначаючи: “Це було б убивством душі, й життя не мало б тоді для мене інтересу”¹³. Утім обставини склалися так, що саме в Петербурзі Горленко провів свої останні роки, працюючи в “Новом времени”, там же й обірвалося його життя. Знаючи таку його любов до рідного краю, автор некрологу мав усі підстави написати: “Згасаючи тут, під холодним сірим небом, він рвався до цієї України всім серцем”¹⁴.

Як відомо, консервативний світогляд характеризується прихильністю до усталених норм та скептичністю до нововведень, несприйняттям радикальних змін і обстоюванням поступового

---

¹³ *Оглоблин О.* З невиданих листів Василя Горленка до Миколи Стороженка (1893–1905). № 7. С. 562 (з листа від 24 березня 1894 р.); № 8. С. 659 (з листа від 6 травня 1899 р.).

¹⁴ В. П. Горленко (Некролог) // Новое время. 1907. 14 апреля.

розвитку. У випадку із В. Горленком він з-поміж іншого яскраво відобразився у його ставленні до модернізації кінця ХІХ ст. та змін, які вона зумовила.

Насамперед ідеться про створення земств, якими на українських теренах запроваджувалося місцеве самоврядування в питаннях господарства, освіти, охорони здоров'я та шляхів сполучення. Земства, які об'єднували українське дворянство у справі розвитку краю, за оцінкою В. Потульницького, стали єдиним відкритим форумом для політичної активності станів¹⁵. Натомість В. Горленко як земський діяч був налаштований до них негативно. І якщо на початку своєї земської діяльності його ставлення було переважно толерантним (“Несподівано я потрапив у земські діячі... Щодо самої справи, тобто зібрання, то мені краще б туди не з'являтися”¹⁶), то в подальшому сама згадка про потребу участі в засіданнях викликала роздратування (“Все це – і це земство, і це товариство – така мерзота й гидота, що й згадувати нудно!..”, “Земських зібрань я уникаю, як огню, і мене жахом сповняє на саму згадку про них. Що може бути жакливіше за наших самовдоволених повітових дурнів, які думають, що вони щось важать”¹⁷). Не маючи сил довго змушувати себе до справи, до якої не було ні хисту, ні бажання, Горленко “поховав її навіки”, саркастично схарактеризувавши себе “інвалідом земської справи”¹⁸.

Модернізаційні процеси кінця ХІХ ст. прискорили урбанізацію та реструктуризацію суспільства. В. Горленко, такий залюб-

---

¹⁵ *Потульницький В.* Український консерватизм як ідеологічна і соціально-політична передумова становлення другого українського гетьманату: основні напрямки і концепції (1789–1914). С. 94.

¹⁶ *Рудинська Є.* Листи Василя Горленка до Панаса Мирного. С. 19 (з листа від 12 серпня 1883 р.).

¹⁷ *Оглоблин О.* З невиданих листів Василя Горленка до Миколи Стороженка (1893–1905). № 7. С. 563, 567 (з листів, датованих 18 листопада 1893 р., жовтнем 1897 р.).

¹⁸ *Рудинська Є.* Листи Василя Горленка до Панаса Мирного. С. 55 (з листа від 17 червня 1898 р.); *Оглоблин О.* З невиданих листів Василя Горленка до Миколи Стороженка (1893–1905). № 8. С. 665 (з листа від 22 вересня 1900 р.).

лений у минуле, традиційне, спостерігав за цими змінами без особливого захоплення і вочевидь не був готовий їх сприйняти. Оповідючи Панасу Мирному про свій візит до Києва у серпні 1897 р., він сумно констатував, що в моральному аспекті місто стає менш і менш цікавим, оскільки корінний елемент розчинився у прибулому, “а цей прибулий складають поляки південно-західного краю (найбільш несимпатичні, які сидять на чужій землі і вдають із себе павуків), жида у жахливій кількості, і великороси, які явилися жити і хліб наживати за рахунок малоросійської простоти”¹⁹. Не тішить Горленка й візит до Києва 1901 р.: з одного боку, місто розрослося: чотириповерхових чи п’ятиповерхових будинків, яких раніше було обмаль, тепер скільки завгодно, але його турбує інше – чи дасть місто що-небудь для просвіти, для духовності, чи зміни стосуватимуться лише “матеріальної житейської механіки” (телефони, трамваї, відкриття політехнічного інституту), яка зводиться до питання комфорту²⁰. У контексті Горленкових “пріоритетів” досить промовисто виглядає його критика ідеї прилуцького земства проведення по селах телефонів, “коли немає ні доріг, ні шкіл!”²¹.

Загалом у містах/містечках він особливо цінував колишню старосвітськість, позаяк велике модерне місто, будь то Київ чи Петербург, сприймав як складну задачу, яка змушувала людину реагувати на тисячу явищ і предметів за умов, коли кожного наділено певним запасом нервів і сил²². Можливо тому, міркуючи про місце проживання, його симпатії були на боці невеликих повітових містечок, зокрема Миргорода, лише за однієї умови – “якби він був таким, як був колись”²³.

---

¹⁹ Рудинська Є. Листи Василя Горленка до Панаса Мирного. С. 43 (з листа від 16 серпня 1897 р.).

²⁰ Там само. С. 82 (з листа 14 червня 1902 р.).

²¹ *Забіяка І. М.* Епістолярна спадщина Василя Горленка / 2-ге вид., доповн. і переробл. Київ, 2013. С. 210.

²² Рудинська Є. Листи Василя Горленка до Панаса Мирного. С. 73 (з листа від 12 травня 1900 р.).

²³ Там само. С. 99 (з листа 9 вересня 1904 р.).

Консервативний світогляд В. Горленка чітко проявився в його відмежуванні від політичної діяльності, що свого часу відзначали Д. Дорошенко і Г. Житецький²⁴. “Особисто я скромний діяч культури, а не політики, а найменше вулиці, – так він пояснював свою аполітичність. – Для мене на світі існує тільки природа, дещо з мистецтва й науки, дещо з письменства і дещо з минулого. Решта майже не цікавить мене, не зароджує в мені ніяких надій, навіть загальних”²⁵. В. Горленко сторонився політизованих суспільних настроїв (“російське життя взагалі й російське суспільне море – таке сум’яття, такий хаос”). Його виводили з рівноваги “прокляті страйки” (а страйкарів взагалі називав “босяками”), які не давали можливості нормально працювати і забезпечувати своє прожиття, бо ж літературні видання з довершеними Горленковими текстами втрачали свою актуальність. Натомість суспільний вир виводив на перші шпальти політику та політичну економію, закономірність якої він не розумів, і лише сумно констатував, що “книгарні завалені книжками, коротшими від качиноного носа, але з запальними назвами”²⁶.

Як людина, звикла творити українську справу в умовах жорстких заборон і цензури, В. Горленко не поділяв рішучості молодшого покоління українців на початку нового століття. Яскраве тому підтвердження – ситуація, пов’язана з відкриттям пам’ятника І. Котляревському, де він був присутнім як кореспондент “Нового времени”. Як відомо, на знак заборони читати доповіді рідною мовою українці залишили залу засідань. Однак Горленко навіть не зауважив такого категоричного вчинку: захід справив на нього виключно позитивні враження. І навіть тоді, коли Панас Мирний пояснив суть невдоволення української громади, Горленко щиро відповів: “...писав так, як бачив”. Чи

---

²⁴ *Дорошенко Д.* Некролог (В. П. Горленко) // Україна. 1907. Травень. С. 214; *Житецький Г.* “Кіевская старина” сорок років тому // За сто літ. Київ, 1928. Кн. 3. С. 136.

²⁵ *Оглоблин О.* З невиданих листів Василя Горленка до Миколи Стороженка (1893–1905). № 8. С. 667 (з листа від 18 березня 1901 р.).

²⁶ Там само. С. 676 (з листа від 04 листопада 1905 р.).

міг він бачити інакше? Вочевидь, ні, і підстав для осуду такої позиції немає, адже Горленко добре пам'ятав, до якої обережності доводилося вдаватися задля можливості працювати. “Пам'ятаючи, що відбувалося раніше в газетному світі при схожих випадках, навіть дивуєшся, що все так благополучно минуло... – так він підсумовував свої враження після заходу. – О, якби можна було все робити швидко і тільки керуючись здоровим глуздом і совістю!”²⁷

З усього видно, що В. Горленко – прихильник культурної, а не політичної діяльності, адже наука й мистецтво, на його переконання, мали для цього ефективніші засоби. Приміром, дізнавшись про можливість зриву роботи археологічного з'їзду (запланованого в Катеринославі в 1905 р.) через неможливість залучення до його роботи галичан, він висловив своє категоричне “ні!”. “Повірте мені, – пояснював він свою позицію Панасу Мирному, – хороші нові історичні праці, яскрава виставка своєрідності й талановитості принесуть справі більше користі, аніж зриви і протести (у даному випадку невідомо і проти чого). Обґрунтовані, глибокі наукові дослідження, сильні твори мистецтва залишать більші і міцніші сліди, ніж маніфестації”²⁸.

В. Горленко надавав безумовну перевагу еволюційному розвитку українства, обстоював доцільність ґрунтовної, виваженої праці. Для нього творення нової України, зокрема і завдяки культурницькій роботі, було рівнозначно зведенню новобудови: спочатку потрібно розчистити ґрунт, потім зрівняти нерівності, зміцнити слабкі опори і лише тоді сподіватися, що ця споруда не зруйнується²⁹. А тому політична активність молодих українців видавалася йому поспішною і навіть шкідливою, надто через її революційний зміст (“Виставляти дірявий і дешевий червоний прапор, а під нього синій, говорити необдумані, швидкостиглі і напівграмотні дієслова – є божевілля, яке межує з моральним

---

²⁷ Рудинська Є. Листи Василя Горленка до Панаса Мирного. С. 87–88 (з листа від 24 вересня 1903 р.).

²⁸ Там само. С. 102 (з листа від 08 серпня 1905 р.).

²⁹ Там само. С. 87 (з листа від 24 вересня 1903 р.).

злочином”)³⁰. Це саме стосувалося й розвитку української преси після 1905 р., яка обурювала його поганою мовою, стилем. На його переконання преса повинна була бути двох видів: для освіченої верстви (інтелігенції) й окремо для народу, відповідати високому науково-художньому та творчому рівням, бути вищою за російські видання, аби привернути до себе освічених малоросіянів³¹.

В. Горленко категорично не сприймав політизованість української преси (“Всі малоросійські видання, до того ж, яскраво соціалістичні. Невже це обов’язково для малоросіянина?”³²), вважав, що це може зашкодити справі. Надто розкритикував започаткований О. Шабленком журнал “Вільна Україна”: “Потрібно бути дурнем або зрадником, щоб з першого абцугу виступати з соціально-революційним малоросійським органом тоді, коли з’явилася лише перша можливість для культурної діяльності, коли потрібно створювати читачів, коли потрібно при звичайті до себе суспільство, пізнати і виховати це суспільство”³³.

Ставлення до української мови – це один можливий аспект дослідження консервативного світогляду В. Горленка. Як згадував у спогадах його багаторічний приятель Микола Стороженко, той хоч і декламував українською вірші та пісні, утім у повсякденні рідною мовою не послуговувався навіть у Ярошівці. Безумовно він добре її розумів, що підтверджується його листами до Панаса Мирного. Так, ознайомившись із перекладами П. Куліша творів Шекспіра, Горленко відзначав “даремну вичурність, дивні капризи і нововведення” Кулішевої мови, що,

---

³⁰ *Забіяка І. М.* Епістолярна спадщина Василя Горленка. С. 232 (з листа до О. Левицького від 27 грудня 1906 р.).

³¹ *Забіяка І. М.* Події 1905–1907 рр. у житті Василя Горленка // Наукові записки Інституту журналістики. Київ, 2005. Т. 21. С. 116–121. URL: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1628>

³² *Забіяка І. М.* Епістолярна спадщина Василя Горленка. С. 233 (з листа до Ганни Барвінок від 23 травня 1906 р.).

³³ *Рудинська Є.* Листи Василя Горленка до Панаса Мирного. С. 103 (з листа від 23 грудня 1905 р.).

на його думку, зіпсувало таку велику працю. Натомість зауважував, що аналогічний переклад Панаса Мирного простий, його мова зберігає чистоту живої народної мови, що робить його кориснішим³⁴. Варто зауважити, що в своєму ставленні до перекладів Куліша Горленко був близьким до М. Костомарова.

Тобто українська мова для Горленка не була невідомою, він добре її відчував, аби оцінити обидва переклади Шекспіра, утім питання, чому не писав українською, лишається відкритим. Можна припустити, що Горленко вважав свої знання недостатніми і на користь цього є докази. Приміром, коли Панас Мирний запропонував співпрацю з журналом “Рідний край”, Горленко дав згоду, однак непокоївся, хто перекладе його працю українською. Однак не варто й забувати, що з часом, коли з політизацією українського руху українська мова набула широкого вжитку, В. Горленко ставив під сумнів її спроможність як мови науки та політики³⁵. Чи справа в перфекціонізмі й ідеалі довершеності – питання для роздумів і подальших пошуків.

Отже, у контексті дослідження старого українського консерватизму постать В. Горленка завдяки своїй багатогранності надає можливості для вивчення індивідуальних практик представників цієї суспільно-політичної течії. І йдеться не лише про культурний консерватизм як професійну діяльність Горленка, а його світогляд, спосіб мислення, ставлення до основоположних для консерватизму понять, таких як мова, традиція, цінності та культура. Це є важливим аспектом вивчення теми, оскільки персоніологічні дослідження цієї проблематики практично відсутні.

REFERENCES

1. Korshuk, R. M. (2005). *Osoblyvosti natsionalnoi idei v politychnykh kontseptsiiakh ukrainskoho ta rosijskoho konservatyizmu* [The peculiarities of the national idea in political conceptions of Ukrainian and Russian conservatism] (*Candidate's thesis*). Kyiv. [in Ukrainian].

---

³⁴ Там само. С. 36–37 (з листа від 27 червня 1896 р.).

³⁵ *Забіяка І. М.* Епістолярна спадщина Василя Горленка. С. 234 (з листа до Ганни Барвінок від 21 червня 1906 р.).

2. Kozar, L. (2007). Folklorystychno-etnografichna diialnist Vasylia Horlenka. *Narodna tvorchist ta etnografiia*, (3), 70–81. Kyiv. [in Ukrainian].
3. Kozar, L. (2007). Postat Vasylia Horlenka v istoryko-kulturnomu zhytti Ukrainy kintsia XIX – pochatku XX stolit. *Materialy do ukrainskoi etnoloii*, (6), 210–216. [in Ukrainian].
4. Lysiak-Rudnytskyj, I. (1959). Konservatyzm. In *Entsyklopediia ukrainoznavstva: slovnykova chastyna* (vol. 3, pp. 1108–1110). Paris–New-York. [in Ukrainian].
5. Lysiak-Rudnytskyj, I. (1973). *Mizh istoriieiu i politykoiu*. Munchen: Suchasnist. [in Ukrainian].
6. Lysiak-Rudnytskyj, I. (1994). *Istorychni ese* (vol. 2). Kyiv. [in Ukrainian].
7. Ohloblyn, O. (1952). Z nevydanykh lystiv Vasylia Horlenka do Mykoly Storozhenka (1893–1905). *Ukraina*, (7), 556–569. Paris. [in Ukrainian].
8. Ohloblyn, O. (1952). Z nevydanykh lystiv Vasylia Horlenka do Mykoly Storozhenka (1893–1905). *Ukraina*, (8), 658–676. Paris. [in Ukrainian].
9. Paziura, N. (2014). "...Z toho chasu my zrobylysia schyrymy tovaryshamy...": kilka shtrykhiv do istorii vzaiemyn Mykoly Storozhenka ta Vasylia Horlenka. *Istoriografichni doslidzhennia v Ukraini*, (24), 169–183. Kyiv. [in Ukrainian].
10. Paziura, N. (2018). Do istoriografii staroho ukrainskoho konservatyizmu. *Istoriografichni doslidzhennia v Ukraini*, (29), 216–232. Kyiv. [in Ukrainian].
11. Potulnytskyi, V. (1992). *Istoriia ukrainskoi politolohii (kontseptsii derzhavnosti v ukrainskij zarubizhnij istoryko-politychnij dumtsi)*. Kyiv: Lybid. [in Ukrainian].
12. Potulnytskyi, V. (2000). Ukrainskyj konservatyzm iak ideolohichna i sotsialno-politychna przedumova stanovlennia druhoho ukrainskoho hetmanatu: osnovni napriamky i kontseptsii (1789–1914). *Ukrainskyj konservatyzm i hetmanskyj rukh: istoriia, ideolohiia, polityka. Visnyk Kyivskoho derzhavnogo lnhvistychnoho universytetu. Seriia. Istoriia, ekonomika, filozofii*, (4), 68–117. Kyiv. [in Ukrainian].
13. Shevchuk, V. O. (Comp.), Shevchuk, V. O., Zabiiaaka, I. M. & Polonskyi, M. D. (Trans.). (2019). *Horlenko V. Ukrainska starovyna. Vybrani ese ta lysty*. Kyiv; Nizhyn. [in Ukrainian].
14. Sytnyk, O. (2000). *Konservatyzm: heneza idei*. Lutsk. [in Ukrainian].
15. Zabiiaaka, I. M. (1991). U chekanni spadkoiemtsiv: Pro vzaiemyny mizh V. Horlenkom i Kulishamy. *Vitchyzna*, (8), 193–194. [in Ukrainian].

16. Zabiiaaka, I. M. (1997). Vasyl Horlenko i Skoropadski. Kilka shtrykhiv do problemy vzaiemostosunkiv mizh ukrainskymy dvorianskymy rodamy. *Siverianskyi litopys*, (3), 67–72. [in Ukrainian].

17. Zabiiaaka, I. M. (2005). Podii 1905–1907 rr. u zhytti Vasylia Horlenka. *Naukovi zapysky Instytutu zhurnalistyky*, (21), 116–121. Kyiv. [in Ukrainian].

18. Zabiiaaka, I. M. (2013). *Epistoliarna spadschyna Vasylia Horlenka*. Kyiv. [in Ukrainian].

Natalka Paziura

Junior Researcher, Department of Ukrainian historiography, Institute of History of Ukraine NAS of Ukraine (Kyiv, Ukraine), n_novohatnya@ukr.net, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0366-9706>

THE FIGURE OF VASYL HORLENKO IN THE CONTEXT OF OLD UKRAINIAN CONSERVATISM STUDY

The article analyzes the figure of famous ethnographer and folklorist, publicist and literary critic Vasyl Petrovych Horlenko (1853–1907) in the context of research on the history of Old Ukrainian conservatism. It has been found out that in most works on this topic, personality of V. Horlenko serves as an example of cultural conservatism, which emphasized great importance of the cultural heritage preservation. However, such a context does not sufficiently reveal the individual features of V. Horlenko's conservative worldview, in particular his idea of tradition, politics, assessment of contemporary events, vision of the future, etc. The study of these aspects will provide a comprehensive coverage of individual practices of conservatism, as well as give arguments for broader theoretical generalizations. Preliminary analysis of V. Horlenko's biography and his epistolary materials allowed us to single out aspects for further thorough research.

Key words: V. Horlenko, Old Ukrainian conservatism, historiography, tradition, culture, apoliticism.